

Rajka Bućin

Hrvatski državni arhiv
Marulićev trg 21
Zagreb

UPRAVA 1945-1952. GODINE: PROBLEMI POZNAVANJA USTROJA, IDENTIFIKACIJE STVARATELJA I OBLIKOVANJA FONDOVA

UDK 930.253:351]"1945/1952"
351.823.1(091)"1945/1952"
001.8:930.25

Pregledni članak

Članak je posvećen metodološkim problemima u obradi fondova. Autorica ističe temeljnu važnost koju za razgraničenje odnosno oblikovanje fondova, kao i za njihov kasniji opis, ima poznavanje institucija. Misli se pri tome na poznavanje cjelokupne strukture uprave jednoga razdoblja, ali i poznavanje pojedinačnih stvaratelja, sa što preciznije utvrđenim nadležnostima, promjenama naziva i sl. Problemi na koje se pri tome može naići pokazani su na isječku povijesti uprave iz razdoblja 1945-1952. godine. Obradeno razdoblje obilježeno je velikim brojem upravnih promjena, ali i neredovitim objavljivanjem podataka o njima u službenim glasilima, prije svega Narodnim novinama NRH, te nepreciznošću informacija koje se odatle mogu crpiti. Rekonstruirana je povijest tijela nadležnih za upravljanje državnim privrednim poduzećima za promet i otkup prehrambenih namirnica, te prehrambene industrije, poglavito glavnih i generalnih direkcija, kao AOR-a (administrativno-operativnih rukovodilaca) u tim područjima. Funkcija administrativno-operativnog rukovođenja, kojom je vertikalno definiran čitav niz tijela, tretirana je kao jedan od ključnih kriterija za oblikovanje fondova.

Ključne riječi: arhivski fondovi, obrada fondova, arhivistička metodologija, 1941-1952.

ne pokazale nedovoljno "prozirnima", jer se iz njih, prilikom osnutka generalnih direkcija, najčešće ne vidi posve jasno da one zamjenjuju dotadašnje glavne direkcije te da su njihovi sljednici.

Preuzimanje, problemi identifikacije stvaratelja i utvrđivanja strukture upravnog aparata

Naravno, kod preuzimanja gradiva ovoga razdoblja korišteni su podaci objavljeni u Narodnim novinama⁹. Primjerice, godine 1992. djelatnici HDA su, kao pripremu za preuzimanje, obavljali identifikaciju stvaratelja, nastojeći prema tome razgraničiti gradivo u pismohrani Ministarstva financija (gdje se dio gradiva nalazio do preuzimanja). No već tada se pokazalo da je broj stvaratelja puno veći od onoga na što upućuju Narodne novine.

S obzirom na veliko mnoštvo ustanova koje Narodne novine nisu evidentirale, njihovo je gradivo izdvojeno i za njih su izrađeni privremeni inventari, kao dio primopredajnih zapisnika¹⁰. Ovdje bi trebalo biti jasno da se zapravo ne radi o definitivno oblikovanim fondovima, jer su cjeline razdvajane isključivo temeljem kriterija promjene naziva stvaratelja, bez mogućnosti da se na licu mjesta analiziraju drugi važni elementi.

Treba dodati da je praksa uredskog poslovanja razdoblja o kojemu se radi imala također konfuzne učinke u svemu ovome. Naime, kod preuzimanja gradiva nastalog radom većeg broja različitih stvaratelja *uvriježeno je identificirati stvaratelje elementima diplomatske analize: zagledati vanjska i unutarnja obilježja dokumenata*, pa tako – prema naslovu u zaglavlju, kad se radi o izlaznim spisima ili prema nazivu naslovnika i urudžbenom žigu, kad se radi o ulaznim spisima – odrediti stvaratelja.

Ovdje je dodatna zbrka nastala zbog neučinkovitosti i neurednosti uredskog poslovanja. Bilo je, naime, posve uobičajeno da ustanova neko vrijeme ne promijeni (ili čak ne stigne promijeniti) svoj urudžbeni žig, već zadrži onaj koji je pripadao predniku (isti je slučaj bio s izlaznim žigom, što će se pokazati korisnim kod utvrđivanja predništva i sljedništva) ili da korespondent nema uvid u upravno-pravne promjene koje su u međuvremenu nastupile, pa se obraća novoj ustanovi koristeći naziv prednika.

To bi, primjerice, značilo, da je neupućeni korespondent uputio spis Glavnoj direkciji za promet poljoprivrednim proizvodima, koja je međutim ukinuta, pa ga je

⁹ Ono je preuzeto u dva navrata: godine 1988. preuzeta je veća količina gradiva od Izvršnog vijeća Sabora SRH, poznatog kao "Šibenska građa" (zavedeno je u knjizi akvizicija pod br. 2/1988), a 2000. od Ministarstva financija RH (knj. akv. br. 14 /2000).

¹⁰ Oni su većinom i do danas ostali jedinim obavijesnim pomagalicima za pretraživanje ovog gradiva.

u stvari trebao uputiti sljedniku: Glavnoj direkciji za promet vinom. Iako je spis bio krivo naslovljen, on je ipak dospio kamo treba, tj. Glavnoj direkciji za promet vinom, gdje je potom i uruđžbiran. No prilikom preuzimanja, kada je identificirano gradivo, moglo se desiti, da zbog površnog uvida u čitavu situaciju, spis odnosno svežanj u kojemu se spis zatekao, dobije mjesto u fondu prednika, Glavne direkcije za promet poljoprivrednim proizvodima, jer na spisu (temeljem kojega je izvršena identifikacija) nije bilo dovoljno jasnih obilježja. Pogotovo ukoliko historijat ovih ustanova prije preuzimanja nije posve jasan, pa nije bilo poznato da je Glavna direkcija za promet poljoprivrednim proizvodima ukinuta grananjem na više novih direkcija, među kojima je i ova za vino. To iz žigova i sličnih vanjskih obilježja spisa nije baš uvijek jasno, ali se ipak radi o situaciji koju treba imati u vidu kod budućih sređivanja fondova ovoga razdoblja. Naime, slične su situacije veoma česte, iako je primjer posve izmišljen (o tim će situacijama biti govora nešto kasnije¹¹).

Potom, poštovani su oni stvaratelji za koje se, temeljem Narodnih novina, činilo da su "nositelji" fondova, bez obzira što to u potpunosti ne korespondira s gradivom. To se, primjerice, tiče direkcija nadležnih za republička poduzeća prehrambene industrije, koje su razdvojene u dvije cjeline kao djelomično istovremene: Glavna direkcija prehrambene industrije (1947-1952) i Generalna direkcija prehrambene industrije (1950-1952). No zapravo se radi o prednicima i sljednicima – Glavnoj direkciji prehrambene industrije (1947-1950), Generalnoj direkciji prehrambene industrije (1950-1951) i Glavnoj direkcije za prehrambenu industriju (1951-1952) – koji, to možemo već ovdje istaknuti, obavljaju iste poslove te imaju podjednak ustroj i registraturni sustav.

Gotovo je nepotrebno ponovno naglašavati koliko je poznavanje stvaratelja bitno za različite arhivske zadaće, pogotovo za sređivanje i opis. Ovdje kanimo uka-

¹¹ Da bi stvar bila zornija, možemo odmah navesti i jedan konkretan primjer. On se tiče dugotrajnog korištenja žiga *Glavne direkcije za promet vinom, žestokim i bezalkoholnim pićima*, koja je osnovana 1947, kao jedna od glavnih direkcija Ministarstva trgovine i opskrbe NRH. Nakon toga, poslove prometa vinom obavljala je kratkotrajno 1948. Glavna direkcija za promet i preradu poljoprivrednih proizvoda, čiji je djelokrug, kako i sam naziv pokazuje, obuhvaćao i ostale poljoprivredne proizvode. Krajem 1948. osnovana je *Glavna direkcija za promet vinom*, koja je polovicom 1949. prešla u Ministarstvo za državne nabavke, i ubrzo potom formirana je ondje nova glavna direkcija: *Glavna direkcija za promet vinom, voćem i povrćem*. Godine 1951. i ona prestaje postojati, jer je osnovana *Glavna direkcija za promet vinom i alkoholnim pićima*. Sve su direkcije, koje se može pratiti u gradivu Ministarstva za državne nabavke (tj. Glavna direkcija za promet vinom, Glavna direkcija za promet vinom, voćem i povrćem, Glavna direkcija za promet vinom i alkoholnim pićima), koristile žig Glavne direkcije za promet vinom, žestokim i bezalkoholnim pićima, u kojemu je još k tome pisalo da pripadaju nadležnosti Ministarstva trgovine i opskrbe (Usporedi: HDA, MDN NRH, Opći spisi, br. 2510/1949, 2511/1949, 2965/1949, 3239/1949, 4104/1950, 4105/1950, 4158/1950, 457/1951, 770/1951 i dr.).

biti ukinute istovremeno. K tome, neki drugi podaci iz Narodnih novina i primopredajni popisi, kao privremeni inventari u HDA, pokazuju da je slijed promjena i broj glavnih direkcija Ministarstva trgovine i opskrbe bio znatno veći od onoga što navodi Uredba o usklađivanju propisa.

Prije svega, Narodne novine nešto ranije proglašavaju ukidanje *Glavne direkcije za promet vinom i ostalim poljoprivrednim proizvodima*, što također potiče na razmišljanje o njenom djelokrugu u odnosu na one prije spomenute direkcije (za žitarice, njihovu preradu i prerađevine; za promet vinom, žestokim i bezalkoholnim pićima; zemaljskim plodovima; mesom i mesnim prerađevinama), a i niz drugih pitanja: o tome kad je osnovana *Glavna direkcija za promet vinom i ostalim poljoprivrednim proizvodima*; da li je broj glavnih direkcija Ministarstva trgovine i opskrbe bio veći od onoga što nam je poznato iz *Narodnih novina* i da li su one možda na kraju združene pod imenom *Glavne direkcije za promet vinom i poljoprivrednim proizvodima*?

Potom ne treba zaboraviti ono što smo već spomenuli, da i gradivo preuzeto u HDA, popisano u primopredajnim i privremenim inventarima, govori u prilog razmišljanju o većem broju direkcija i preustroja u Ministarstvu trgovine i opskrbe. Treba podsjetiti i na prenošenje jednog dijela tih direkcija godine 1949. u Ministarstvo za državne nabavke, što je također moglo biti razlogom reorganizacije. U HDA je dakle popisana niz glavnih direkcija koje su se vjerojatno bavile prometom ili otkupom hrane, o njima nema podataka u službenom listu i trebalo bi ustanoviti odnose i veze među njima²¹.

Međutim, ipak postoji više dokumenata kojima se može rekonstruirati tijek tih promjena, a nađeni su u gradivu. Oni pokazuju da su se 1948. dogodila dva preustroja u Ministarstvu trgovine i opskrbe: još sredinom godine osnovana je Glavna direkcija za promet i preradu poljoprivrednih proizvoda, a zatim je od 15. studenoga 1948. umjesto nje uspostavljen niz od 6 glavnih direkcija.

Sačuvan je dokument iz kojega se vidi da je u rujnu 1948. Ministarstvo trgovine i opskrbe tražilo od Predsjedništva Vlade NRH (Odjela za zakonodavstvo i uređenje pravne države) odobrenje promjene Uredbe o glavnim direkcijama (iz 1947), jer su u Ministarstvu, kako kažu, spojili nekadašnje četiri u "novu glavnu direkciju

²¹ One su bile su popisane kao: Glavna direkcija za promet zemaljskim plodovima, Glavna direkcija za promet poljoprivrednim proizvodima, Glavna direkcija za promet vinom, Glavna direkcija za promet povrćem, Glavna direkcija za promet voćem, Glavna direkcija za promet vinom, voćem i povrćem, Glavna direkcija za vino i ostale poljoprivredne proizvode, Glavna direkcija za promet peradi, jaja i divljači, Glavna direkcija za promet stokom i stočnim proizvodima (sic!), Glavna direkcija za otkup žitarica, Glavna direkcija žitnog fonda. Niti jednu od njih nisu pratili podaci o pripadnosti odgovarajućem ministarstvu.

pod nazivom *Glavna direkcija za promet i preradu poljoprivrednih proizvoda*²². Drugi dokument pokazuje da je ona djelovala barem od polovice 1948, budući da su 2. lipnja 1948. imenovane komisije za likvidaciju njezinih prednika (spomenutih četiriju glavnih direkcija: za zemaljske proizvode; meso i mesne prerađevine; žitarice, njihovu preradu i prerađevine; vino, žestoka i bezalkoholna pića)²³.

Razlozi tog preustroja ležali su u smanjenom opsegu poslovanja dotadašnjih direkcija i nastojanju da se jedinstveno rukovodi otkupom poljoprivrednih proizvoda:

"Prilikom sve većeg prenošenja zadataka u otkupu na narodne odbore, predan je i niz republikanskih otkupnih poduzeća u nadležnost narodnim odborima. Uslijed toga smanjen je kod pojedinih glavnih direkcija broj republikanskih poduzeća nad kojim su odnosne glavne direkcije vršile administrativno-operativno rukovodstvo. Ova okolnost kao i rukovođenje jedinstvene politike u otkupu razlog je da se pristupilo spajanju glavnih direkcija koje su vršile administrativno-operativno rukovodstvo nad republikanskim otkupnim poduzećima".²⁴

Ubrzo je uslijedio nov preustroj. Najizravnije o tome svjedoči rješenje ministra trgovine i opskrbe kojim je 15. studenoga 1948. osnovana *Glavna direkcija za promet vinom*, kao "administrativno-operativni rukovodilac poduzeća republikanskog značaja za promet vinom i rakijom". Zanimljiv je i onaj dio rješenja koji kaže da u "pogledu organizacije i rada za Glavnu direkciju vrijede Uredbe Vlade N.R.H. o osnivanju Glavnih direkcija Ministarstva trgovine i opskrbe od 30. V. 1947. g. broj 7677-47 (Narodne novine od 6. VI. 1947. g./broj 52)"²⁵.

No ova direkcija nije jedina koja je tada osnovana, o čemu ima više dokaza. Sačuvan je dopis kojim Ministarstvo 10. prosinca 1948. ponovno traži od Predsjedništva Vlade promjenu *Uredbe o glavnim direkcijama*, jer je umjesto Glavne direkcije za promet i preradu poljoprivrednih proizvoda, osnovan niz novih, kojima je svrha otkup pojedinih vrsta poljoprivrednih proizvoda²⁶.

Ovaj spis za sada najizravnije pokazuje koje su to glavne direkcije i potvrđuje da je njihov osnutak istovremen (što se inače teško može rekonstruirati iz gradiva pojedinih direkcija, s obzirom na njegovu manjkavost, op. R. B.). To su: *Glavna direkcija za otkup žitarica*, *Glavna direkcija za promet stokom i stočnim prerađevinama*, *Glavna direkcija za promet peradi, jajima i divljači*, *Glavna direkcija za promet*

22 HDA, MTO NRH, Opći spisi, br. 30 827/1948.

23 HDA, Glavna direkcija prehrambene industrije NRH, fasc. Fuzioniranje republičkih mlinova/Likvidacija bivših glavnih direkcija, sv. 42.

24 HDA, MTO NRH, Opći spisi, br. 30 827/1948.

25 HDA, Glavna direkcija za promet vinom, voćem i povrćem NRH, Organizacijske sheme i rješenja o osnivanju nekih direkcija i poduzeća, sv. 1.

26 HDA, MTO NRH, Opći spisi, br. 39 451/1948.

ma, koji su ranije bili u nadležnosti Glavne direkcije za žitarice, njihovu preradu i prerađevine. Prelaskom u MDN preimenovana je u *Glavnu direkciju za mlinove*³⁷, ali je očito morala biti ukinuta sredinom 1950, jer su ti poslovi prešli u resor industrije, tj. u nadležnost Generalne direkcije prehrambene industrije, koja je u to vrijeme osnovana.

U MDN-u su nastupile daljnje promjene. Nizom rješenja ukinute su od 1. srpnja 1949: *Glavna direkcija za promet mlijekom i mliječnim proizvodima*, *Glavna direkcija za promet peradi, jajima i divljači*, *Glavna direkcija za promet povrćem* i *Glavna direkcija za promet voćem* i to "u vezi s prenosom republikanskih poduzeća (...) u nadležnost oblasnih narodnih odbora"³⁸.

Velike promjene dogodile su se u MDN-u ponovno oko polovice 1950. godine. Pored ukidanja Glavne direkcije za mlinove, koju smo već spomenuli, ukinuta je i *Glavna direkcija za otkup žitarica* (31. svibnja 1950). Istovremeno je Glavnu direkciju za promet stokom zamijenila *Glavna direkcija za promet žitaricama i stokom*³⁹, koja će poslovati do jeseni iste godine, kad će poslovi prometa žitaricama pripasti Glavnoj direkciji žitnog fonda. Došlo je i do ukidanja *Glavne direkcije za promet vinom*, a o svemu tome najizravnije govori rješenje ministra za državne nabavke, koje kaže da sve tri glavne direkcije (za otkup žitarica, za promet stokom, za promet vinom) "na temelju ukazane potrebe, a u vezi s prestankom rada republikanskih otkupnih poduzeća: za otkup žitarica, poduzeća za promet stokom i svinjama i poduzeća za promet vinom (...) prestaju s radom i stavljaju se (...) u likvidaciju s danom 31. svibnja 1950."⁴⁰

³⁷ Ove promjene oslikavaju brojni spisi, primjerice spis br. 561 od 15. prosinca 1948, koji je nastao u Upravi za mlinove Ministarstva trgovine i opskrbe, a zatim drugi koji je datiran 13. svibnja 1950, a pripada Glavnoj direkciji za mlinove, u vrijeme kada je već odavno prešla u nadležnost MDN-a (HDA, Glavna direkcija prehrambene industrije NRH, Fuzioniranje republičkih mlinova/Likvidacija bivših glavnih direkcija, sv. 42).

Da je Glavna direkcija za mlinove pripala već 1949. MDN-u može se pratiti najbolje upravo u tome fondu. Tako, primjerice, u zaglavlju jednog personalnog rješenja od 20. lipnja 1949. stoji ime Glavne direkcije za mlinove Ministarstva za državne nabavke. U žigu je istovremeno još uvijek upisan naziv Uprave za mlinove Ministarstva trgovine i opskrbe (HDA, MDN NRH, Opći spisi, br. 967/1949).

³⁸ HDA, MDN NRH, Opći spisi, br. 4501-4504/1949, kut. 5.

Glavna direkcija za promet i preradu mesa i i masnoća preuzet će 1950. pod svoju upravu mljekarska poduzeća. Sačuvani su zapisnici o primopredaji brojnih poduzeća za promet mlijekom i mliječnim proizvodima od 31. svibnja 1950. Ona su do tada u rukama više direkcija oblasnih otkupnih poduzeća. Iz zapisnika je posve očito da prelaze u ruke Glavne direkcije za promet i preradu mesa i masnoća (HDA, Glavna direkcija prehrambene industrije NRH, Pravno stanje mljekarskih poduzeća, sv. 39).

³⁹ Glavna direkcija za promet stokom dokumentirana je raznovrsnim spisima, upravo za razdoblje od 1. siječnja do 31. svibnja 1950. (HDA, Glavna direkcija za promet stokom NRH, Razni spisi, sv. 1).

Glavnu direkciju za promet žitaricama i stokom može se pratiti u spisima Ministarstva za državne nabavke (HDA, MDN NRH, Opći spisi, br. 3557/1950 od 16. kolovoza 1950. i dr., kut. 10).

⁴⁰ HDA, Glavna direkcija za za promet vinom, voćem i povrćem NRH, Organizacijske sheme i rješenja o osnivanju nekih direkcija i poduzeća, sv. 1.

No odmah iza toga, za poslove upravljanja prometa voćem i povrćem (u međuvremenu u nadležnosti oblasti), kao i za poslove upravljanja republičkim poduzećima za promet vinom, od sredine 1950. počinje poslovati nova direkcija: *Glavna direkcija za promet vinom, voćem i povrćem*. Osnovana je privremenim rješenjem od 26. svibnja 1950. (koje je kasnije postalo stalnim: vjerojatno od 1. lipnja 1950), kao "administrativno-operativni rukovodilac poduzeća za promet, vinom, voćem i povrćem republikanskog značaja". Stavljeno joj je u zadatak "da odmah pristupi osnivanju i osposobljavanju novih republikanskih poduzeća (...)"⁴¹.

Nakon ukidanja savezne Direkcije državnog žitnog fonda, 31. kolovoza 1950,⁴² (republička) *Glavna direkcija žitnog fonda* (zadužena je za poslove obaveznog otkupa žitarica, a osnovana je također 1. lipnja 1950. op. R. B.) preuzela je i poslove prometa žitaricama, a od 30. rujna 1950. i poslove upravljanja mlinskom industrijom, tj. proizvodnjom brašna⁴³. Time je istovremeno morala biti ukinuta *Glavna direkcija za promet žitaricama i stokom* (iako za sada nema izravnih pokazatelja o tome, op. R. B.). Vjerojatno je po ukidanju ove potonje osnovana *Glavna direkcija za promet stokom i stočnom hranom*⁴⁴.

Od 16. siječnja 1951. poslovi prometa povrćem i voćem prelaze ponovno u Ministarstvo trgovine i opskrbe⁴⁵. Prema organigramu sačuvanom u gradivu MTO-a, datiranome 13. siječnja 1951, očito je u to vrijeme, pored voća i povrća, u nadležnost Ministarstva trgovine i opskrbe pripadao i nakup jaja, peradi, mlijeka i ostalih poljoprivrednih proizvoda (svega osim vina), za što je u Ministarstvu bila nadležna Uprava za slobodni nakup poljoprivrednih proizvoda⁴⁶.

Po svemu sudeći postojala je i *posebna glavna direkcija MTO-a*, nadležna za administrativno-operativno upravljanje državnim republičkim poduzećima koja su obavljala *promet poljoprivrednim proizvodima*, ali je malo teže precizno utvrditi njezin naziv. Za sada su jedini tragovi sačuvani u urudžbenim zapisnicima Glavne uprave za trgovinu, a tipično je da se u urudžbenim zapisnicima često puta koriste

⁴¹ Isto.

⁴² SL 53/50.

⁴³ To je dokumentirano u izvornim spisima Generalne direkcije prehrambene industrije, gdje je do 30. rujna 1950. za te poslove bila zadužena Glavna direkcija za mlinove i tjestenine (HDA, Glavna direkcija prehrambene industrije NRH, Primopredaje/Pravna služba, sv. 39).

⁴⁴ Na njezino postojanje upućuje okružnica Ministarstva za državne nabavke, br. 1933/1951, od 8. ožujka 1951. (HDA, Glavna uprava za državne nabavke NRH, Okružnice i uputstva, kut. 1).

⁴⁵ Rješenjem ministra za državne nabavke, Organizacijsko-pravni odjel, broj 351/1951 od 15. siječnja 1951. (HDA, Glavna direkcija za promet vinom, voćem i povrćem NRH, Organizacijske sheme i rješenja o osnivanju nekih direkcija i poduzeća, sv. 1)

⁴⁶ HDA, MTO NRH, Opći spisi, bb/1951, Organigram, kut. 16.

skraćeni nazivi ustanova. Prema tome najvjerojatniji naziv bio bi: *Glavna direkcija za promet poljoprivrednim proizvodima*⁴⁷.

Istovremeno je, u siječnju 1951, uspostavljen rad *Glavne direkcije za promet vinom i alkoholnim pićima* Ministarstva za državne nabavke, koja je svojevrsan ključ za razjašnjenje punog naziva ove direkcije⁴⁸. Od svibnja 1951. pripadala je Savjetu za promet robom odnosno njegovoj Glavnoj upravi za državne nabavke (osnovanoj 15. svibnja 1951). Odatle prelazi 31. srpnja 1951. u Glavnu upravu za trgovinu, pri istome Savjetu⁴⁹.

Ukinuta je odmah po prelasku, a osnovana je *Glavna direkcija za vino i ostale poljoprivredne proizvode* Savjeta za promet robom, kao jedna od malobrojnih direkcija za koju smo već rekli da ih spominju i *Narodne novine*, ali tek u trenutku ukidanja. O osnutku nema izravnih podataka, no to se ipak može slijediti posredno, putem korespondencije⁵⁰.

Njezin djelokrug je obuhvaćao promet najraznovrsnijim poljoprivrednim proizvodima: voćem, povrćem, vinom, žitom, slamom⁵¹. U prvoj polovici 1952. mijenja naziv i postaje *Glavna direkcija za promet vinom i ostalim poljoprivrednim proizvodima*, što opet ima veze s njezinim dolaskom pod izravnu nadležnost Savjeta za promet robom, nakon ukidanja Glavne uprave za trgovinu⁵². Ukinuta je 22. srpnja 1952, a poslove su preuzela sama poduzeća⁵³.

Primjer 2: Prehrambena industrija

Na sličan se način mogu pratiti i preustroji u području prehrambene industrije. Ona je samo jedan djelić resora industrije i kao takva pripadala je od 1945. do 1948.

47 Glavna direkcija za promet poljoprivrednim proizvodima uobičajeno je upisana u rubrike urudžbenog zapisnika na sljedeći način: Gl. dir. (direkc.) polj. proizv. (HDA, Glavna uprava za trgovinu NRH, Urudžbeni zapisnik općih spisa, upis br. 15 024 od 6. lipnja 1951, br. 15 387 i 15 390, oba su datirana 4. lipnja 1951, br. 17 001 od 22. lipnja 1951. itd.).

U njezinoj nadležnosti nisu bili žitni fond i stoka, za to su zadužene već spominjane direkcije odgovarajućih naziva: Glavna direkcija žitnog fonda NRH i Glavna direkcija za promet stokom NRH.

48 Rješenje ministra za državne nabavke, Organizacijsko-pravni odjel, broj 351/51 od 15. siječnja 1951. (HDA, Glavna direkcija za promet vinom, voćem i povrćem NRH, Organizacijske sheme i rješenja o osnivanju nekih direkcija i poduzeća, sv. 1).

49 Rješenjem Savjeta za promet robom, br. 1954 od 31. srpnja 1951. (HDA, Glavna direkcija za promet vinom, voćem i povrćem NRH, Organizacijske sheme i rješenja o osnivanju nekih direkcija i poduzeća, sv. 1).

50 Korespondencija Glavne direkcije od 20. i 28. kolovoza 1951. (HDA, Glavna direkcija za promet vinom i ostalim poljoprivrednim proizvodima NRH, Opći spisi, 1951-1952, sv. 1).

51 Revizijski izvještaji za 1951. (HDA, Glavna direkcija za promet vinom i ostalim poljoprivrednim proizvodima NRH, Revizijski izvještaji, sv. 5).

52 NN 75/51. od 28. prosinca 1951.

53 NN 34/52.

Ministarstvu industrije i rudarstva⁵⁴, a od 1948. do 1951. Ministarstvu industrije NRH⁵⁵. Nakon što je ono ukinuto, za prehrambenu industriju je najprije bio nadležan Savjet za promet robom NRH, 1950-1951⁵⁶, zatim Savjet za prerađivačku industriju NRH, 1951⁵⁷, i na kraju Savjet za industriju 1951-1953.⁵⁸

U poslovima upravljanja prehrambenom industrijom broj nižih tijela koja su se time bavila bio je znatno manji, negoli kod otkupa i prometa prehrambenim namirnicama. Godina 1945. i 1946. za to su bile osnovane zemaljske uprave. O osnutku *Zemaljske uprave mlinova* i *Zemaljske uprave za uljarstvo* objavljene su uredbе u *Narodnim novinama*⁵⁹.

Poslovi upravljanja mlinovima pripali su 16. kolovoza 1946. Upravi za žitarice, njihovu preradu i prerađevine Ministarstva trgovine i opskrbe, pa to očito može-
mo smatrati datumom ukidanja Zemaljske uprave mlinova⁶⁰.

U lipnju 1946. osnovana je *Zemaljska uprava za industriju prerade prehrambenih plodina*, što je također objavljeno u *Narodnim novinama*⁶¹, međutim nije za preostale uprave osnovane također u lipnju te iste godine: *Zemaljsku upravu za mljekarstvo* i *Zemaljsku upravu za špirit, kvasac, ocat, žestoka pića i pivo*.⁶²

Kasnije tijekom 1946, pa sve do ukidanja 1947, Zemaljska uprava za industriju prerade prehrambenih plodina pojavljuje se pod nešto kraćim nazivom, kao *Zemaljska uprava za industriju prehrambenih plodina*⁶³. U njezinome djelokrugu bila je prerada voća i povrća, mesa, proizvodnja kavovine, čokolada, bombona, kandita, ulja i sl. Odmah po osnutku preuzela je poslove uprave i nadzora proizvodnje i prerade biljnih ulja, dočim je Zemaljska uprava za uljarstvo istovremeno ukinuta⁶⁴.

U sebi je sadržavala Odsjek za mesnu industriju i Odsjek za organizaciju tova, za koje je Ministarstvo industrije upozorilo 26. studenoga 1946. da ih treba izdvojiti te "spojiti sa Zemaljskom upravom za mljekarstvo u novu upravu: Zemaljsku upra-

54 NN 2/45 i NN 8/48.

55 NN 8/48 i NN 20/51.

56 NN 20/51 i NN 30/51.

57 NN 30/51 i NN 60/51.

58 NN 60/51 i NN 9/53.

59 Zemaljska uprava mlinova osnovana je 30. kolovoza 1945. (NN 11/45). Zemaljska uprava za uljarstvo osnovana je 24. siječnja 1946. (NN 18/46), a ukinuta je 24. lipnja 1946. (NN 87/46).

60 NN 110/46.

61 Osnovana je 24. lipnja 1946. (NN 87/46).

62 Da su osnovane u lipnju 1946. vidi: HDA, Zemaljska uprava za industriju prehrambenih plodina NRH, Opći spisi, br. 9122/1946, sv. 2.

63 HDA, Zemaljska uprava za preradu prehrambenih plodina NRH, Opći spisi, br. 9122/1946 i dalje, sv. 2.

64 NN 87/46.

vu za mesnu industriju⁶⁵ " (što je realizirano malo drugačije, a moglo bi se reći i suvislije, osnutkom Glavne direkcije industrije mesnih i mliječnih proizvoda u veljači 1947, op. R. B.).

Iz Ministarstva dalje kažu: "Istodobno valja spojiti Zemaljsku upravu za špirit i Zemaljsku upravu za industriju prehrambenih plodina u jednu upravu (to je, pak, realizirano već početkom 1947, ali na ponešto neuobičajen i neočekivan način, vidi dolje, op. R. B.). Na ovaj način postići će se bolja ekonomija rada s obzirom na srodnost proizvodnih grana, koje će doći pod zajedničko rukovodstvo. Istodobno postići će se bolje iskorištenje kadrova unutar funkcionalnog dijela poslovanja"⁶⁶.

Ovdje treba napomenuti da su početkom 1947. spisi Zemaljske uprave za industriju prehrambenih plodina vođeni zajednički sa spisima Zemaljske uprave za špirit, kvasac, ocat, žestoka pića i pivo. Oba su naziva istaknuta u zaglavljima izlazne pošte, iako je registraturno poslovanje objedinjeno. To je očito bila naznaka preustroja koji će uslijediti⁶⁷. U tom smislu treba shvatiti i činjenicu da je ova ista uprava krajem siječnja 1947. počela poslovati kao *Zemaljska uprava za prehrambenu industriju*, no posve kratko, još samo tijekom veljače, mogli bismo reći kao najava osnutka Glavne direkcije prehrambene industrije⁶⁸.

Naime, uredbom od 24. veljače 1947. Ministarstvo industrije i rudarstva je preuređeno. U njemu je osnovano 13 direkcija, među kojima su *Glavna direkcija prehrambene industrije* i *Glavna direkcija industrije mesnih i mliječnih proizvoda*.⁶⁹ Ova posljednja ukinuta je nešto kasnije iste godine, pa je i njezine poslove preuzela Glavna direkcija prehrambene industrije⁷⁰, sve do 1949. kad je promet i prerada mesa i masnoća u djelokrugu posebne direkcije u Ministarstvu trgovine i opskrbe odnosno Ministarstvu za državne nabavke⁷¹.

Ukazom o osnivanju Savjeta za promet robom (i drugih tijela uprave) od 5. svibnja 1950. taj je Savjet proglašen koordinatorom nekoliko republičkih upravnih ustanova (Ministarstva trgovine i opskrbe, Ministarstva državnih nabavki, Komiteta za turizam i ugostiteljstvo, Generalne direkcije prehrambene industrije)⁷².

⁶⁵ HDA, Zemaljska uprava za industriju prehrambenih plodina NRH, Opći spisi, br. 9122/1946, sv. 2.

⁶⁶ HDA, isto.

⁶⁷ HDA, Zemaljska uprava za industriju prehrambenih plodina NRH, Povjerljivi spisi, br. 187/1947, 203/1947 i dalje (fasc. Prehrana).

⁶⁸ U stvari od siječnja do početka ožujka. Vidi spise u fondu: HDA, Glavna direkcija prehrambene industrije NRH, fasc. "Partizanka" Zagreb, sv. 39.

⁶⁹ Vidi: NN 18/47. Naknadno, uredbom Vlade NRH od 4. travnja 1947. god. (NN 32/47), osnovane su još 2 direkcije.

⁷⁰ Ukinuta je 20. rujna 1947. Vidi: NN 84/47.

⁷¹ Prerada mlijeka bila je 1949-1950. u nadležnosti oblasnih narodnih odbora. Nadležnost prerade mesa i mlijeka pripala je 1950. Generalnoj direkciji prehrambene industrije, odmah po njezinome osnutku (odnosno, jedno kraće vrijeme, njezinoj Glavnoj direkciji mliječnih i mesnih proizvoda).

⁷² NN 20/50.

No osnutak *Generalne direkcije prehrambene industrije* posebno je proglašen neposredno nakon toga, uredbom o osnivanju od 30. svibnja 1950. Što se tiče nadležnosti, definirana je kao "administrativno-operativni rukovodilac poduzeća republičkog značaja prehrambene industrije"⁷³. Do kolovoza 1950. imala je u svome sastavu nekoliko glavnih direkcija, po čemu je izuzetak među tadašnjim generalnim direkcijama. One su vjerojatno uspostavljene zbog raznovrsnosti i specifičnosti pojedinih segmenata prehrambene industrije. To su *Glavna direkcija za vrenje, preradu voća, kandite i kavovine*, *Glavna direkcija za šećer i ulje*, *Glavna direkcija za duhan*, *Glavna direkcija za mlinove i tjestenine* i *Glavna direkcija mliječnih i mesnih proizvoda*.⁷⁴

O Glavnoj direkciji za vrenje, preradu voća, kandite i kavovine, Glavnoj direkciji za šećer i ulje, te Glavnoj direkciji za duhan (u kontekstu predaje operativnih planova svojih glavnih direkcija Savjetu za promet robom), izrijekom govori jedan povjerljivi spis Generalne direkcije prehrambene industrije datiran 5. lipnja 1950,⁷⁵ dok se na sličan način u jednome drugom spisu od 14. lipnja 1950. spominje Glavna direkcija mliječnih i mesnih proizvoda⁷⁶.

Postoje i spisi koji spominju Glavnu direkciju za mlinove i tjestenine. Zanimljivo je napomenuti da je upravljanje mlinskom industrijom prije toga bilo u nadležnosti Ministarstva za državne nabavke odnosno Glavne direkcije za mlinove. Spajanjem upravljanja mlinskom industrijom, s upravljanjem industrijom tjestenina, koja je dotad pripadala Glavnoj direkcije prehrambene industrije, nastala je Glavna direkcija za mlinove i tjestenine, koja se kao takva navodi u dokumentima⁷⁷. Poduzeća mlinske industrije (paromlini) prelaze ponovno 30. rujna 1950. u nadležnost Ministarstva za državne nabavke, Glavnoj direkciji žitnog fonda⁷⁸.

Od kolovoza 1950. glavne direkcije nestaju (neke već i ranije), a u zaglavljjima spisa spominju se grupe – za duhan, za vrenje ili za šećer i ulje⁷⁹. Sačuvani bilteni Generalne direkcije prehrambene industrije iz razdoblja od kraja 1950. (prosinac) do travnja 1951. pokazuju koje su grupe ili industrije tada obuhvaćene pojmom pre-

⁷³ NN 26/50.

⁷⁴ Od toga su neke dokumentirane i posebnim fondovima u HDA: Glavna direkcija za vrenje, preradu voća, kandite i kavovine, Glavna direkcija za duhan.

⁷⁵ HDA, Generalna direkcija prehrambene industrije NRH, Pov. br. 18/1950, sv. 1.

⁷⁶ HDA, Generalna direkcija prehrambene industrije NRH, Opći spisi, br. 542/1950, sv. 5.

⁷⁷ Vidi spis koji u zaglavlju nosi ime Glavne direkcije za mlinove i tjestenine, upućen Generalnoj direkciji prehrambene industrije, a ovjeren žigom Glavne direkcije za mlinove Ministarstva za državne nabavke (HDA, Generalna direkcija prehrambene industrije, Opći spisi, br. 523/1950, sv. 5).

⁷⁸ HDA, Glavna direkcija prehrambene industrije NRH, fasc. s naznakom Primopredaje/Pravna služba, sv. 39.

⁷⁹ Usporedi: HDA, Generalna direkcija prehrambene industrije NRH, Pov. br. 324/1950, 362/1950; 373/1950.

hranbene industrije: industrija voća (obuhvaćala je proizvodnju marmelada, džemova, voćnih sirupa, kompota, želea, konfitura, voćne srži, sirovog voćnog soka, ali i keksa i vafla, bombona, kakao proizvoda i kavovina, npr. Franck, Podravka i dr.), industrija vrenja (kvasac, špirit, ocat, liker, rakije, vino i dr., npr. Badel-Zagreb, Vrenje-Sisak, Žumberak-Savski Marof), industrija šećera i ulja, industrija mesa i mlijeka (što je obuhvaćalo i jaja, kobasice, konzerve, perad), industrija duhana (Zagreb, Zadar, Rovinj, Split)⁸⁰.

Prelaskom poslova prehrambene industrije u Savjet za prerađivačku industriju, za njih je zadužena *Glavna direkcija za prehrambenu industriju*, pod privrednim rukovođenjem Savjeta. Savjetu su u odnosu na nju pripali plansko-kontrolni i koordinacijski poslovi⁸¹.

Nakon što je Savjet za prerađivačku industriju spojen s nekoliko drugih tijela i na taj način ukinut, Glavna direkcija za prehrambenu industriju nalazila se od listopada 1951. u nadležnosti Savjeta za industriju NRH. Ukinuta je 19. srpnja 1952. "radi ostvarenja načela upravljanja državnim privrednim poduzećima od strane radnih kolektiva tih poduzeća, kao i radi jačanja samoupravnosti narodnih odbora, a putem likvidacije operativno-regularnih funkcija republičkih organa uprave u oblasti privrede"⁸².

Problemi oblikovanja fondova: teorija, metodologija i praksa

Kad smo konačno uspjeli rekonstruirati razvoj jednog segmenta uprave suočavamo se s problemom oblikovanja, odnosno razgraničenja fondova koji joj pripadaju. Budući da je građivo tzv. administrativno-operativnog rukovođenja državnim republičkim poduzećima za otkup i promet hranom i državnim republičkim poduzećima prehrambene industrije nastalo radom niza različitih ustanova, postavlja se pitanje njegove pripadnosti jednom ili većem broju fondova, odnosno kriterija njegovog razgraničenja.

Teoretski se razgraničenje rukovodi načelom provenijencije, kao onim koje od nas traži i omogućuje nam da se ne bavimo isključivo pojedinačnim dokumentima, već prvenstveno "nakupinama" dokumenata u njihovom kontekstu. Kao nakupine, dokumente treba povezati i s organizacijskim i s funkcionalnim kontekstom u kojemu nastaju, što se obično povezuje s pojmom stvaratelja i njegovim ustrojem ili kla-

⁸⁰ HDA, Glavna direkcija prehrambene industrije NRH, Bilteni Generalne direkcije prehrambene industrije, sv. 42. (Gradivo Glavne i Generalne direkcije prehrambene industrije nije sređeno, a prema historijatima koji su ovdje navedeni morat će biti ili spojeno ili razdvojena drugačije negoli je to bilo kod primopredaje.)

⁸¹ Ukaz o izvršenju odluke Sabora o reorganizaciji Vlade NRH od 15. svibnja 1951. (NN 30/51).

⁸² Ukinuta je Ukazom o ukidanju glavnih direkcija u sastavu savjeta Vlade NRH (NN 33/52).

sifikacijskim sustavom koji odražava funkcionalne zadaće stvaratelja. Na koncu, ili bolje rečeno na početku, stvaratelje treba sagledati i u širem društveno-političkom i državno-pravnom kontekstu, i tu im odrediti okvir odnosno svojevrsnu ambijentalnu "provenijenciju"⁸³.

U razmišljanjima o kriterijima za oblikovanje fonda, kao cjeline gradiva koja nastaje djelovanjem jednoga stvaratelja (pravne ili fizičke osobe), značajnu ulogu je imao razvoj uprave 20. st. Njega obilježavaju specifičnosti u novim društveno-političkim sustavima, ali još češće vertikalno i horizontalno umnožavanje ustanova i prenošenje ovlasti s viših na niža tijela, brojnost upravnih promjena, spajanja ustanova ili promjena imena stvaratelja, promjenljivost registraturnih sustava i slično.

I dok za anglosaksonski svijet vrijedi konstatacija o važnom doprinosu M. Duchaina u uspostavljanju kriterija za razlikovanje pojedinačnih stvaratelja⁸⁴, u Hrvat-

⁸³ J. Kolanović ističe da se društveno-političke i državno-pravne promjene odražavaju u periodizaciji fondova. O važnosti različitih aspekata provenijencije za oblikovanje fondova treba konzultirati navedene radove: Kolanović, Arhivistika i povijest upravnih institucija; Kolanović, Oblikovanje arhivskoga fonda na primjeru Arhiva stare splitske komune. Treba vidjeti i radove objavljene povodom Prve štokholmske konferencije o arhivskoj teoriji i načelu provenijencije, održane 1993. (The Principle of Provenance, Report from the First Stockholm Conference on Archival Theory and the Principle of Provenance, 2-3 September 1993, urednici: K. Abukhanfusa i J. Sydbeck, Swedish National Archives, 1994). Dobar prikaz razvoja načela provenijencije daje T. Cook u svojem preglednom članku: What is past is prologue: a history of archival ideas since 1898, and the future paradigm shift. Članak je izvorno objavljen u: *Archivaria* 43 (1996), str. 17-63. Pretiskan je u: Naar een nieuw paradigma in de archivatie, urednici: P. J. Horsman, F. C. J. Ketelaar, T. H. P. M. Thomassen; Gravenhage 1999, str. 29-67 (odatle je ovdje citiran, dalje: Cook, What is past is prologue).

⁸⁴ Prema mišljenju L. Duranti on je postavio temeljne kriterije za razlikovanje pojedinačnih stvaratelja. Duchain je tu temu obradio 1977. u svojem članku *Le respect des fonds en archivistique: principes theoriques et problemes pratique*, objavljenom u časopisu *La Gazette des Archives* 97 (2e trimestre 1977). Razradio je pet kriterija za razdvajanje pojedinih stvaratelja, pa time i za razdvajanje fondova i poštivanje provenijencije: stvaratelj mora biti osoba koja je pravno samostalna (što treba biti uređeno javnom ispravom), s definiranim djelokrugom, mjestom u administrativnoj hijerarhiji, određenim stupnjem autonomije i unutarnjim ustrojem koji je definiran organigramom. Ovome je P. Scott dodao kriterij samostalnog registraturnog sustava. Duchainov je članak imao šireg odjeka u arhivistici, jer je preveden na engleski i objavljen u *Archivariji* 1983. godine, pa ga i francuska literatura smatra "datumom" u arhivistici. Objavljen je pod naslovom *Theoretical Principles and Practical Problems*, *Archivaria* 16 (Summer 1983). Vidi: Duranti, *Arhivski zapisi: teorija i praksa*, Zagreb 2000, str. 77-78; Nougaret, *Classement et description: des principes a la pratique*, objavljeno u francuskom arhivističkom priručniku: *La Pratique Archivistique Française*, Paris 1993, str. 139-140.

Na američkom je tlu ranije dominirao Schellenbergov koncept fonda tzv. *record group*. Schellenberg se, definirajući ovaj koncept, rukovodio utilitarističkim pobudama jednostavnijeg baratanja i opisa gradiva. Stoga američki fond/*record group* ne poštuje provenijenciju i ne mora odgovarati cjelini zapisa jednoga stvaratelja, ukoliko je iz spomenutih razloga praktičnije da to ne bude tako (Američki koncept fonda/*record group* objašnjava ukratko T. Cook, What is past is prologue, str. 42-44).

Europsko shvaćanje fonda prihvaćeno je tijekom 80-ih u Kanadi (Prema Terryju Cooku na promicanju provenijencije u Kanadi je posebno zaslužan Hugh Taylor. Usp. Cook, n.dj. str. 51-52), a Nacionalni arhiv Kanade razradio je 1995. kriterije razgraničenja fondova, objavivši o tome posebne upute (*Criteria for the Establishment of Fonds for the Records of the Government of Canada*, Ottawa 1995. O tome vidi

skoj odnosno tadašnjoj Jugoslaviji, kriteriji za oblikovanje fonda problematizirani su neovisno od toga, potaknuti primarno obradom fondova socijalističkog razdoblja. U tome je imala utjecaja istočnoeuropska, pogotovo istočnonjemačka praksa, jer se ondje posvećivala osobita pozornost problemima oblikovanja fondova u okolnostima promjene društveno-političkog sustava. Ako konzultiramo istočnonjemački priručnik G. Endersa, može se vidjeti kako su u njemu još 60-ih godina utvrđeni kriteriji za prepoznavanje samostalnih stvaratelja: "pravni položaj, postojanje uredbe o osnivanju, statut, jedinstvena oznaka, jedinstveni plan ustanove i plan službenih jedinica, kao i jedinstveni pečat", te samostalno registraturno poslovanje, na sličan način kao kasnije kod Ducheina⁸⁵, dok je dodatna pozornost posvećena pitanjima društveno-političkih promjena i njihovog odraza na razgraničenje, te općenito pitanjima predništva i sljedništva⁸⁶.

Kod nas su temeljni kriteriji za oblikovanje fondova navedeni u *Preporuci o uvjetima i načinu oblikovanja arhivskog fonda i arhivske zbirke*, koju je 1985. godine objavio Savez društava arhivističkih radnika Jugoslavije⁸⁷.

Preporuka je bila namijenjena radu svih arhiva u SFRJ, nastala je nakon višegodišnjih rasprava o tim problemima, a što se tiče Hrvatske podudarala se s nekim načelima koja su već godinu dana ranije primijenjena u pregledu Arhivski fondovi i zbirke u SFRJ – SR Hrvatska⁸⁸. Preporuka navodi 6 uvjeta (kriterija) za oblikova-

u: Krawczyk Bob, The Abandonment of the Fonds as the Primary Level of Arrangement for the Ontario Government Records, *Archivaria* 48 [Fall 1999], str. 150).

Kroz radove D. Bearmana provenijencija dobiva novu vrijednost i u američkoj arhivistici, ali shvaćena nešto šire, ne samo kao institucionalni, nego i kao funkcionalni kontekst u kojemu zapisi nastaju (Prije svega u članku The Power of the Principle of Provenance, kojemu je autor zajedno s Richardom H. Lytleom. Članak je objavljen u *Archivaria* 21 (Winter 1985-1986). Vidi: Cook, n. dj, str. 52-53).

⁸⁵ Enders Gerhart, Poslovi u arhivu, Zajednica arhiva Srbije, Beograd 1981, str. 98 i 100. Interni prijevod izvornika koji je objavljen pod naslovom: Enders Gerhart; Archivverwaltunglehre, WEB Deutscher Verlag der Wissenschaften, Berlin 1967.

⁸⁶ Isto, str. 101-105.

⁸⁷ Arhivi i arhivsko gradivo, str. 279-285. J. Kolanović se na zbivanja tih godina osvrnuo u već spominjanom tekstu Oblikovanje arhivskoga fonda (...). Ondje on ističe da je problemima razgraničenja fondova prethodno bilo posvećeno čitavo Savezno savjetovanje arhivskih radnika Jugoslavije, održano u Neumu 1982. godine (Kolanović, Oblikovanje arhivskoga fonda, str. 163-164).

Na Savjetovanju u Neumu usvojeni su zaključci o osnovnim kriterijima formiranja fondova: promjene društveno-političkog sustava i državnog uređenja; propisi kojima se određuju status, funkcija i djelokrug (osnivanje i likvidacija, status pravne osobe i nadležnost); korjenite promjene u karakteru, organizaciji i nadležnosti stvaratelja fonda; kontinuirano registraturno poslovanje u okviru jednog društveno-političkog i državnog uređenja. Vidi: Sarić Samija, Savezno savjetovanje arhivskih radnika Jugoslavije (Neum, 1-3. studenoga 1982), *Arhivist* XXXII, 1-2 (1982), str. 1-6; Gavrilović Danica, Formiranje arhivskog fonda, *Arhivist* XXXII, 1-2 (1982), str. 28-42.

⁸⁸ To se prvenstveno tiče periodizacije uprave, o čemu treba vidjeti: Kolanović, Oblikovanje arhivskoga fonda, str. 163-164.

nje fonda: 1. da postoji pravni akt o osnutku stvaratelja gradiva, 2. da je stvaratelj bio pravna osoba ili samostalni pravni subjekt, 3. da je stvaratelj djelovao unutar jednog društveno-političkog sustava i državno-pravnog uređenja, 4. da kod stvaratelja postoji kontinuitet u statusu i djelokrugu, 5. da nije bilo većih promjena unutarnjeg ustroja stvaratelja i njegove teritorijalne nadležnosti, 6. da je gradivo nastalo samostalnim registraturnim poslovanjem stvaratelja⁸⁹. Ona se potom bavi svakim od navedenih kriterija detaljnije, navodeći brojne primjere i odstupanja (pre-sedane).

Oblikovanje fondova je očito kompleksan problem, pa kriterijima treba tako pristupiti i u našem slučaju (što ne znači nužno i redom kojega navodi Preporuka).

Treba napomenuti da su ustanove koje smo ovdje pratili – uprave, glavne i generalne direkcije – djelovale u razdoblju koje je poznato kao operativno⁹⁰ ili državno-centralističko, odnosno etatičko razdoblje socijalizma⁹¹, a traje do usvajanja Ustavnog zakona 1953. godine. Karakterizira ga snažna centralizacija državnog aparata i rukovođenje iz partijsko-političkog vrha.

Radi se o razdoblju u kojemu je jedan od prioriteta obnovu zemlje i razvoj gospodarskih resursa (planska industrijalizacija i kolektivizacija poljoprivrede), a u kontekstu centralizirane države pravila takvog upravljanja vrijede i u gospodarstvu. Stoga se državni aparat nadležan za upravljanje gospodarstvom umnožavao, posebice nakon stupanja na snagu *Osnovnog zakona o državnim privrednim poduzećima* (2. kolovoza 1946), *Zakona o nacionalizaciji privatnih privrednih poduzeća* (objavljen 6. studenoga 1946), te od početka 1947. kad je započelo ostvarenje *Prvog petogodišnjeg plana*⁹².

"Privredna" ministarstva osnivala su od 1947. (na saveznoj i na republičkoj razini), spominjali smo već kojim redom, glavne i (ili) generalne direkcije za neposredno administrativno-operativno rukovođenje grupama istorodnih poduzeća. Uloga tih direkcija odgovarala je ulozi i organizaciji uprave trusta ili monopola, kako ističe D. Bilandžić. Kao takve upravljale su nizom poduzeća iste gospodarske grane, dok su poduzeća koja su im podređena posve nesamostalna⁹³. De facto se položaj glavnih i generalnih direkcija nalazi na razmeđu državne uprave i gospodarstva i sli-

⁸⁹ Arhivi i arhivsko gradivo, str. 280.

⁹⁰ Pusić, n. dj, str. 53-58, 98-99.

⁹¹ Bilandžić, n. dj, str. 95-210, passim.

⁹² Isto, str. 112-120.

⁹³ O tome D. Bilandžić kaže: "Uloga i organizacija tih direkcija u sistemu upravljanja privredom bila je gotovo identična ulozi i organizaciji uprave bilo kojeg industrijskog trusta ili monopola. Te su direkcije bile neposredni i vrlo autoritativni rukovodeći organi svih poduzeća kojima su rukovodile. Poduzeća su faktički bila samo nesamostalni pogoni, iako su formalno-pravno bila pravne osobe" (isto, str. 119).

kovito pokazuje obilježja tzv. etatičkog razdoblja socijalizma kroz integraciju gospodarstva i državne uprave⁹⁴.

Poblize određenje i razumijevanje *administrativno-operativnog rukovođenja*, kao specifične funkcije glavnih i generalnih direkcija u odnosu na pripadajuća im privredna poduzeća, naći će se u objavljenim propisima i u arhivskome gradivu. Zanimljivo je da o tome govore već propisi iz 1946, kao što je, primjerice, Uredba o Upravi za žitarice, njihovu preradu i prerađevine iz kolovoza 1946, koja je u tome vrlo opširna i konkretna. Ta Uredba ujedno pokazuje da je administrativno-operativno rukovođenje definirano godinu dana prije osnutka glavnih ili generalnih direkcija, pa je možda tijekom te godine "eksperimentalno" ispitivano kroz djelovanje uprava.

Uredba, naime, kaže da Uprava za žitarice (...) "*vrši administrativno-operativno rukovodstvo nad svim državnim poduzećima republikanskog značaja, koja se bave otkupom i prometom žitarica i njihovih prerađevina na veliko, kao i onih koja se bave preradom žitarica*". Konkretno, administrativno-operativno rukovođenje obuhvaća *donošenje pravila i brigu o organizaciji poduzeća, donošenje i promjenu proizvodnih, radnih, investicijskih i financijskih planova, određivanje konkretnih zadataka poduzeća, koordiniranje rada poduzeća, brigu o raspodjeli sirovina, prijedloge za izgradnju novih postrojenja, modernizaciju, spajanje poduzeća, obustavu rada ili likvidaciju, suradnju kod sastavljanja kalkulacija troškova proizvodnje i određivanja cijena gotovih proizvoda, brigu o primjeni jednoobraznog računovodstva, vođenje evidencije cjelokupnog poslovanja, brigu o stručnom usavršavanju itd.*⁹⁵

Prema Uredbi o osnivanju glavnih direkcija Ministarstva trgovine i opskrbe iz 1947. godine (koja se odnosi, kao što smo već rekli, i na Glavnu direkciju za žitarice, njihovu preradu i prerađevine) svi su ovi poslovi sažeti pod natuknicama: *opći, pravni, planski i komercijalni*, a po potrebi to mogu biti i drugi poslovi. Od konkretnijih stvari navedena je *izrada plana, organizacija poduzeća, zaključivanje važnijih ugovora, racionalizacija poslovanja, nacrti pravnih propisa*, a ostalo se podrazumijeva jer je definirano u uredbi (uredbama) iz 1946. Uostalom, Uredba o osnivanju glavnih direkcija MTO-a (6. lipnja 1947) izrijekom kaže da "glavne direkcije imaju nadležnost, koja je zakonima, uredbama i drugim propisima dana Upravama Ministarstva trgovine i opskrbe".⁹⁶

Kategorija administrativno-operativnih rukovodilaca (tzv. AOR-a, kako obično piše u dokumentima) obuhvaća glavne ili generalne direkcije i opstaje kroz

⁹⁴ Možda najzornije to pokazuju riječi Borisa Kidriča iz 1947. godine: "Generalne i glavne direkcije su, s jedne strane, neposredni administrativno-operativni organi naših proizvodnih ministarstava. S druge strane one predstavljaju više organe privrednih preduzeća i imaju individualni karakter kao i sama privredna preduzeća" (Pusić, n. dj., str. 233).

⁹⁵ NN 110/46.

⁹⁶ NN 52/47.

čitavo razdoblje od 1947. (uvjetno već od 1946, ako tu uključimo i uprave) do 1952. godine, kad su glavne direkcije ukinute. To se najbolje može pratiti na primjeru upravljanja prehrambenom industrijom.

Nakon višekratnog prestrukturiranja područja prehrambene industrije i tijela nadležnih za upravljanje tim segmentom industrije⁹⁷, od 1947. godine je moguće pratiti kontinuirano upravljanje više-manje cjelovitim područjem prehrambene industrije. Za njega su nadležne: Glavna direkcija prehrambene industrije od 1947-1950, Generalna direkcija prehrambene industrije 1950-1951, pa onda opet Glavna direkcija za prehrambenu industriju 1951-1952. Glavna direkcija prehrambene industrije definirana je uredbom o osnutku kao administrativno-operativni rukovodilac⁹⁸, a isto vrijedi i za Generalnu direkciju prehrambene industrije⁹⁹. Da i Glavnu direkciju za prehrambenu industriju, koja je djelovala 1951-1952, također možemo smatrati AOR-om, iako o tome zakonski propisi izravno ne govore¹⁰⁰, najbolje pokazuje gradivo. Naime, usporedba gradiva Generalne direkcije (1950-1951) i Glavne direkcije za prehrambenu industriju (1951-1952) jasno ukazuje na to da obje obavljaju iste poslove¹⁰¹.

Zanimljiv nam je i *vertikalni položaj* glavnih i generalnih direkcija, tzv. AOR-a. U razdoblju do 1950. oni su podređeni izravno ministarstvima u kojima se nalaze odjeli koji nazivom i nadležnošću korespondiraju s AOR-ima. Od 1950. usvajanjem Zakona o samoupravljanju zamišljeno je slabljenje centraliziranog upravljanja, pa se neke ovlasti prenose sa savezne uprave na republičku: u tom kontekstu nastaju generalne direkcije na republičkim područjima. Tu treba spomenuti i preustroj Vlade

⁹⁷ Zemaljska uprava mlinova, Zemaljska uprava za uljarstvo, Zemaljska uprava za preradu prehrambenih plodina, Zemaljska uprava za mljekarstvo, Zemaljska uprava za špirit, kvasac, ocat, žestoka pića i pivo.

⁹⁸ Tekst Uredbe kaže da se "osnivaju (...) kao administrativno-operativni rukovodioci industrijskih poduzeća republikanskog značaja ove glavne direkcije: 1. Glavna direkcija prehrambene industrije (itd.)" (NN 18/47).

⁹⁹ Tekst Uredbe o osnivanju Generalne direkcije prehrambene industrije kaže da se ona osniva kao "administrativno-operativni rukovodilac poduzeća republičkog značaja prehrambene industrije" (NN 41/50).

¹⁰⁰ Vidi: NN 30/51, NN 60/51. Ukinuta je u NN 33/1952.

¹⁰¹ Već površnim sondiranjem gradiva Generalne direkcije prehrambene industrije vidi se da unutar nje djeluju: *Planski sektor* (i to: Kapitalna izgradnja, Odsjek za financijski plan i cijene, Biro evidencije) *Sirovinski sektor*, *Komercijalni sektor* (komercijalno-nabavni, komercijalno-prodajni, komercijalno-transportni), *Biro za izvoz i uvoz*, *Personalno-kadrovska uprava*, *Pravna služba*, *Privredno-računski sektor*, *stručno savjetodavna tijela*, poput grupe glavnih inženjera itd. (HDA, Generalna direkcija prehrambene industrije NRH, Opći spisi, br. 4135/1951, 4073/1951, 4088/1951, 4017/1951, 4468/1951, 4020/1951, 4097/1951, 4068/1951, 4058/1951, 4026/1951, 4666/1951, 4092/1951, sv. 31). Gradivo Glavne direkcije za prehrambenu industriju (1951-1952) pokazuje sličnu ili jednaku strukturu: *Planski sektor*, *Kapitalna izgradnja*, *Tehničko-proizvodni sektor*, *Instruktaža i revizija*, *Komercijalni sektor* (komercijalno-nabavni, komercijalno-prodajni, komercijalni-izvoz), *Opći odjel* (rješava personalne stvari i sl.), *Pravna služba*, *Privredno-računski sektor*, *stručno-savjetodavna tijela*: Grupa za duhan; Grupa za meso itd. (HDA, Glavna direkcija prehrambene industrije NRH, Opći spisi, br. 5-274/1952, passim, sv. 34).

NRH kojim su u svibnju 1950. osnovani savjeti, kao koordinacijski organi, pod čijom se koordinacijom nalaze i generalne direkcije (ukazom od 5. svibnja 1950, NN 20/1950), a od 15. svibnja 1951. glavne direkcije (NN 30/1951). Naime, odlukom o reorganizaciji Vlade NRH od 27. travnja 1951. većina ministarstava i komiteta je ukinuta, a umjesto generalnih opet su se pojavile glavne direkcije. One su ukazom od 15. svibnja 1951. (NN 30/1951) stavljene pod "privredno rukovodstvo" savjeta, a što bi to trebalo značiti, ukaz kaže nešto kasnije: "U odnosu na glavne direkcije Savjeta kao plansko-kontrolni i koordinativni organ vrši određene planske, kontrolne i druge upravne poslove suglasno (...) propisima".

Ovdje je umjesno ispitati dugotrajno postojanje funkcije AOR-a naspram spomenutih upravnih promjena iz 1950. i 1951. godine. Literatura koja analizira ovo razdoblje ukazuje na ideju samoupravljanja, kao onu koja utječe na ovakvo reorganiziranje uprave u završnoj fazi razdoblja (1950-1952), no smatra to potpuno nebitnim "dekorativnim" promjenama, koje ne utječu osobito na obilježja čitavog razdoblja. Po tom mišljenju popuštanje centraliziranog upravljanja dobiva svoje stvarne temelje tek ustavnim promjenama 1953. i uvođenjem tzv. komunalnog uređenja (općina i kotareva) 1955. godine¹⁰². Isto potvrđuje i gradivo generalnih i glavnih direkcija: ono pokazuje da direkcije i u razdoblju 1950-1952. zadržavaju ulogu administrativno-operativnih rukovodilaca nad privrednim poduzećima, bez obzira na deklarativne promjene.

U analizi vertikalnog položaja glavnih i generalnih direkcija postavlja se još jedno pitanje, ono o njihovoj pripadnosti višim tijelima ili o njihovom samostalnom djelovanju. Propisi kojima su osnivane nekoliko puta počinju riječima "osnivaju se u sastavu" određenog ministarstva ili primjerice savjeta, ali to treba shvatiti s distancom i oprezom. Ono što je sačuvano od organigrama ministarstava i glavnih uprava obično pokazuje da su direkcije pod nadzorom i koordinacijom odgovarajućih odjela ili sektora u njima, ali da ipak djeluju samostalno. Što se tiče savjeta, oni se sastoje od čelnika podređenih ustanova (ministarstava, glavnih uprava, komiteta, glavnih i generalnih direkcija) i rade u odborima, tako da ministarstva, komiteti i generalne direkcije 1950. ili pak glavne uprave i glavne direkcije 1951. godine, posve sigurno ne čine njihov sastav¹⁰³.

¹⁰² Pusić, n.dj, str. 81-82, 235-236.

¹⁰³ Za razumijevanje što znači "s distancom shvatiti" sintagmu "osnivaju se u sastavu" treba se prisjetiti da su primjerice, Glavna uprava za trgovinu i Glavna uprava za državne nabavke (u svibnju 1951) osnovane tako, da kao posebni organi ulaze u sastav Savjeta za promet robom. U jednom od sljedećih stavaka Ukaz objašnjava koje osobe čine sastav savjeta, pa to očito nije niti jedna glavna uprava ili direkcija, već su to čelne osobe podređenih tijela. Općenito, sastav savjeta 1950-1952. čine direktori generalnih odnosno glavnih direkcija ili čelni ljudi drugih organa podređenih savjetu: ministri i predsjednici komiteta ili direktori glavnih uprava.

Sliku o samostalnosti uprava, glavnih i generalnih direkcija, u smislu pravnih subjekata, upotpunjuje činjenica da su one posebnim pravnim aktima osnivane i ukinute, ali uz "stanoviti" nemar tadašnje uprave (iako "aritmično" objavljavani, o tome su ipak postojali pravni akti, kojima je ujedno definirana i njihova nadležnost i položaj), te činjenica da posluju s vlastitim žigovima i vode posve samostalno svoje spise (N. B. i dio knjiga i spisa podređenih poduzeća: računovodstvo, personalije i sl.).

Kako slijedom svega rečenoga oblikovati pojedine fondove? Ako uprave, glavne i generalne direkcije promatramo kao samostalne ustanove, čini se da bi bilo relevantno razmotriti područje nadležnosti kao presudan kriterij, osobito s obzirom da su u vertikalno-hijerijskome smislu bile definirane podjednako (kao AOR-i državnih privrednih poduzeća republičkog značaja), a grupirati ih se može horizontalno, upravo prema područjima djelatnosti (prehrambena industrija, promet i otkup hrane). Tek unutar toga nastaju promjene nadležnosti, kao kad je, primjerice, tijekom 1948. *Glavna direkcija za promet i preradu poljoprivrednih proizvoda* zamijenila dotadašnje četiri glavne direkcije: *za zemaljske proizvode, za meso i mesne preradevine, za vino, žestoka i bezalkoholna pića, za žitarice, njihovu preradu i preradevine*. S obzirom na spajanje područja djelatnosti – na kojemu se, uostalom, nije stalo, već je dalje dolazilo do novih horizontalnih grananja i prespajanja – mi svaku tako nastalu ustanovu možemo smatrati stvarateljem bitno nove cjeline.

S ovog stajališta i glavne direkcije koje su osnivane u MTO-u 1947. samo nastavljaju djelatnost uprava osnovanih 1946. (kao što je primjer *Uprave za žitarice, njihovu preradu i preradevine* i *Glavne direkcije žitarice, njihovu preradu i preradevine*), jer se u oba slučaja radi o administrativno-operativnim rukovodiocima istoga područja djelatnosti.

Posebno su zanimljive direkcije nadležne za područje prehrambene industrije. Ondje je od 1947. godine moguće pratiti potpuni kontinuitet nadležnosti, s višestrukom promjenom naziva: Glavna direkcija prehrambene industrije 1947-1950, Generalna direkcija prehrambene industrije 1950-1951, pa onda opet Glavna direkcija za prehrambenu industriju 1951-1952. Budući da uvid u gradivo pokazuje da postoji i kontinuitet spisovodstvenog sustava i ustroja, moglo bi se raditi o jednome fondu, čiji bi naziv odgovarao posljednjem nazivu stvaratelja, pa bi se fond zvao: *Glavna direkcija za prehrambenu industriju NRH*.¹⁰⁴

¹⁰⁴ Ukoliko to ne bi bilo tako, kod nas bi se u razdoblju 1947-1952. radilo o tri, a ne o dva fonda, kako su oni razgraničeni kod preuzimanja. Umjesto Glavne direkcije prehrambene industrije (1947-1952) i Generalne direkcije prehrambene industrije (1950-1952), fondovi bi činili 3 cjeline: Glavnu direkciju prehrambene industrije (1947-1950), Generalnu direkciju prehrambene industrije (1950-1951) i Glavnu direkciju za prehrambenu industriju (1951-1952).

Usporedba sa slovenskim *Vodnikom* pokazuje da su na jednak način ovu situaciju definirali i Slovenci. Kod njih se pod signaturom AS 259 nalazi fond: *Glavna direkcija prehrambene industrije Ljudske Re-*

Postoji i poticaj da upravama ili direkcijama ovoga razdoblja pristupimo kao *podfondovima*, ponajviše zbog činjenice što su one vrlo kratkoga trajanja, a ujedno mnogobrojne (vidi *Dodatak*: promet voćem). No u tom slučaju svakako treba imati na umu da je kod direkcija poput onih iz nadležnosti MTO-a i MDN-a, zbog "šlampavosti" uredskog poslovanja i nedostatnosti Narodnih novina kao izvora, veoma teško pratiti njihov slijed i pripadnost višim tijelima. Stoga, ukoliko želimo uvrstiti direkcije kao podfondove u sastav viših tijela (a i viša tijela se mijenjaju: to su najprije ministarstva, onda glavne uprave, pa na kraju izravno savjeti; vidi *Dodatak*), prije svake odluke potrebno je temeljito upoznati njihovu povijest i promjene koje doživljavaju.

Postoje i dodatna pitanja: ukoliko odlučimo da direkcije treba tretirati kao podfondove, da li ih na taj način vezati samo uz ministarstva ili i uz savjete, s obzirom da se savjeti, do ukidanja (generalnih, odnosno glavnih) direkcija, sastoje tek od nekolicine fizičkih osoba i da je uloga savjeta u odnosu na direkcije koordinacijska? Po svemu sudeći tu bismo onda posegnuli za 1950. godinom kao razdjelnicom, pa bismo u području prehrambene industrije imali Glavnu direkciju prehrambene industrije kao podfond Ministarstva industrije NRH (1947-1950), te Glavnu direkciju za prehrambenu industriju Savjeta za industriju NRH, kao samostalan fond (1950-1952).

Drugi problem kojega tu trebamo biti svjesni jeste mogućnost nastanka "prestrukturiranih" cjelina, jer uvrštenjem svih uprava i glavnih direkcija u nadležna ministarstva, pored njihovih odjelnih spisa, tu ćemo uvrstiti ne samo raznovrsne spise i knjige glavnih direkcija, već i spise poduzeća kojima su one upravljale (računovodstvo, personalije itd.).

No, kakve god odluke donijeli, čini mi se da je najvažnije da su razmotreni, uvaženi te povezani, pa makar i virtualno, svi aspekti provenijencije, od šireg društveno-političkog i državno-pravnog okvira kojim su ustanove određene i kojega također možemo smatrati svojevrsnom provenijencijom ("ambijentalnom"), do izravnije institucionalne i funkcionalne provenijencije, vezane uz pojedine stvaratelje. Podjednako je bitno i da su ti aspekti uključeni u opis, čime ćemo se približiti cilju: čuvanju konteksta i uspješnom pretraživanju.

Zaključak

Iako je to neprijeporno, svakako nije naodmet ponoviti da je poznavanje institucija pretpostavkom sveukupne obrade arhivskih fondova, koliko njihovog oblikovanja, toliko i opisa, o čemu smo ponešto rekli ovim tekstom.

publike Slovenije, 1947-1952. Nazivi stvaratelja su: Glavna direkcija živilske industrije Ljudske republike Slovenije, 1947-1950; Generalna direkcija za prehrambenu industriju Ljudske republike Slovenije, 1950-1951; Glavna direkcija prehrambene industrije Ljudske republike Slovenije, 1951-1952. (Vodnik po fondih in zbirkah Arhiva Republike Slovenije, Ljubljana 1999, Knjiga I, red. br. 255, str. 597).

Poznavanje strukture upravnog aparata, s jasnim razgraničenjem nadležnosti između pojedinih ustanova, poznavanjem njihovih veza i međusobnih odnosa, sudjeluje bitno u donošenju odluka pri razgraničenju fondova, u kojima će biti poštivana provenijencija i sačuvan kontekst. Preciznost kontekstualnih podataka, osobito onih o nadležnosti, funkcijama, vezama ili ustroju stvaratelja, ujedno je veoma korisna i u opisu fondova, pogotovo kad serije spisa svojom organizacijom ne prate funkcionalne zadatke stvaratelja i ne nadilaze "podjelu prema tajnosti", što je čest slučaj upravo u ovome razdoblju.

Komplicirana slika uprave u razdoblju 1945-1952. samo potvrđuje koliko je poželjno da podaci o stvarateljima budu u što većoj mjeri utvrđeni još za vrijeme njihova aktivnog života, jer je naknadno istraživanje povijesti institucija opsežan i neizvjestan zadatak. Posao arhivista pri tome bi svakako bio olakšan kad bi organi vlasti (koliko zakonodavne, toliko i pravosudne i izvršne) uistinu shvaćali kao civilizacijsko dostignuće i "dobru praksu", svoju obvezu javnog oglašavanja upravnih promjena.

DODATAK

Kronološki pregled glavnih i generalnih direkcija nadležnih za **prehrambenu industriju** i njihovih veza s višim upravnim tijelima

Glavna direkcija prehrambene industrije djeluje od **veljače 1947.**, do 21. siječnja 1948. pripada nadležnosti Ministarstva industrije i rudarstva NRH, a od 21. siječnja 1948. **do 5. (24.) svibnja 1950.** pripada nadležnosti Ministarstva industrije NRH.

Generalna direkcija prehrambene industrije djeluje od **5. (24.) svibnja 1950.** do **15. svibnja 1951.**, pripada nadležnosti Savjeta za promet robom NRH.

Glavna direkcija za prehrambenu industriju djeluje od **15. svibnja 1951.**, do 16. listopada 1951. pripada nadležnosti Savjeta za prerađivačku industriju NRH, a od 16. listopada 1951. **do 19. srpnja 1952.** pripada nadležnosti Savjeta za industriju NRH.

Kronološki pregled glavnih direkcija nadležnih za **promet voćem** i njihovih veza s višim upravnim tijelima

Glavna direkcija za promet zemaljskim plodovima djeluje od 6. lipnja 1947. do (vjerojatno) 1. lipnja 1948, a pripada nadležnosti Ministarstva trgovine i opskrbe NRH.

Glavna direkcija za promet i preradu poljoprivrednih proizvoda djeluje od 1. lipnja 1948. do (otprilike) studenoga 1948, pripada nadležnosti Ministarstva trgovine i opskrbe NRH.

Glavna direkcija za promet voćem i povrćem djeluje od studenoga 1948. do veljače 1949, pripada nadležnosti Ministarstva trgovine i opskrbe NRH.

Glavna direkcija za promet voćem djeluje od veljače 1949, do 29. travnja 1949, pripada nadležnosti Ministarstva trgovine i opskrbe, a dalje od 29. travnja 1949. do ukidanja **1. srpnja 1949.** pripada nadležnosti Ministarstva za državne nabavke NRH.

Poslovi prometa voćem prelaze od 1. srpnja 1949. do 31. svibnja 1950. u nadležnost oblasnih narodnih odbora.

Glavna direkcija za promet vinom, voćem i povrćem djeluje od **1. lipnja 1950. do 15. siječnja 1951.** pripada nadležnosti Ministarstva za državne nabavke NRH.

Glavna direkcija za promet poljoprivrednim proizvodima, od **16. siječnja 1951.** do 15. svibnja 1951. pripada nadležnosti Ministarstva trgovine i opskrbe, a od 15. svibnja 1951. do **31. srpnja 1951.** pripada nadležnosti Glavne uprave za trgovinu Savjeta za promet robom NRH.

Glavna direkcija za vino i ostale poljoprivredne proizvode, djeluje od **31. srpnja 1951.** pripada nadležnosti Glavne uprave za trgovinu Savjeta za promet robom NRH. Ukidanjem Glavne uprave za trgovinu (28. prosinca 1951), mijenja naziv i postaje *Glavna direkcija za promet vinom i ostalim poljoprivrednim proizvodima*, te od početka 1952. do **19. srpnja 1952.** pripada nadležnosti Savjeta za promet robom NRH.

Izvori:

Generalna direkcija prehrambene industrije NRH, HDA.

Glavna direkcija prehrambene industrije NRH, HDA.

Glavna direkcija za otkup žitarica NRH, HDA.

Glavna direkcija za promet stokom NRH, HDA.

Glavna direkcija za promet vinom i ostalim poljoprivrednim proizvodima NRH, HDA.

Glavna direkcija za promet vinom, voćem i povrćem NRH, HDA.

Glavna direkcija žitnog fonda NRH, HDA.

Glavna uprava za državne nabavke NRH, HDA.

Glavna uprava za trgovinu NRH, HDA.

Ministarstvo trgovine i opskrbe NRH (MTO NRH), HDA.

Ministarstvo za državne nabavke NRH (MDN NRH), HDA.

Narodne novine (NN) 2/45, 11/45, 48/45, 18/46, 87/46, 109/46, 110/46, 18/47, 32/47, 52/47, 84/47, 8/48, 36/49, 20/50, 26/50, 20/51, 27/51, 30/51, 60/51, 75/51, 33/52, 34/52, 51/52, 9/53, 7/58.

Službeni list (SL) 53/50, 50/57.

Zemaljska uprava za preradu prehrambenih plodina NRH, HDA.

Summary

**PUBLIC ADMINISTRATION 1945-1952:
ACQUAINTANCE WITH GOVERNMENTAL STRUCTURE,
CREATORS IDENTIFYING AND FONDS CREATING DECISIONS**

The article is preoccupied with methodological problems in the treatment of archives, being focused on the significance which the knowledge of history of institutions has in the arrangement and description of public administration archives.

Inside the recognized administrative period, we must be familiar with governmental structure as a whole, knowing all the institutions typical for the time, same as data on them individually – on their mandates, changes of names, etc. – primary because of their significance in fonds creating decisions, but not less in further arrangement and description endeavors.

Conscious of the utmost importance which such data have archivists usually use official journals to follow and reconstruct changes of institutions in the past. A success of such efforts failed in the case of 1945-1952 government.

The administration of the time was so concentrated on the changes of particular agencies mandates, trying to reach more effectiveness in the system, that didn't save energy for publishing information on the executed changes in the Official Gazette of the People's Republic of Croatia on the regularly basis or even at all, or didn't consider it important. Diplomatic analysis of archival documents (belonging to the period) demonstrates that administration wasn't quick enough not only to follow organizational changes – i. e. agencies unifications or separations or splitting of their mandates in all possible ways – publishing data on them, but even missed to change the official seals on time.

It makes a review of existing agencies very unclear and hard to follow, especially that of so called administrative-operative governors (AOG: in Croatian AOR, administrativno operativni rukovodilac), which were the underministerial agencies dealing with "state companies of republic importance". The reconstructed history and development of such agencies – namely of main and general directorates of People's Republic of Croatia in the field of provisioning, food trade and food industry – based on sporadic ministerial decisions on them, together with content and diplomatic analysis of archival documents, demonstrates how hard tracking of them is.

The article finishes analysing administrative-operative governing function as an important element which defines position of these agencies vertically, and helps to make fonds creating decisions, respecting changes of agencies activity fields and names, and tracking their relationships with superordinated bodies, preserving so the provenance of documents and their context.

Key words: records group, processing of archival fonds, archival methodology, 1945-1952

